

Tarihi roman yazarları tarih bilmek zorundadırlar

RIFAT N. BALI

Ayşe Kulin'in etkili bir tanıtım kampanyası desteğiyle 2 Aralık 2002 tarihinde satışa sunulan *Nefes Nefese* romanının arka kapağında yer alan tanıtım metnine göre roman, II. Dünya Savaşı yıllarında "kendi canları pahasına yüzlerce Yahudiyi kıyımdan kurtaran Türk diplomatlarının kahramanlıklarını gün ışığına çıkarmakta..." Bu satırlarla özetlenen *Nefes Nefese* romanının tarihi gerçekleri ne derece yansıttığını anlamak için son yirmi beş yıl boyunca Türk dış politikasını neredeyse ipoteğe altına almış olan bir konuya, "Ermeni jenosidi" konusuna değinmek şarttır.

Yetmişli yılların ortasından itibaren, Amerika başta olmak üzere, Batı âleminin Türkiye'ye karşı yönelttiği "Ermeni jenosidi" suçlamalarına karşılık Dışişleri Bakanlığı'nın 1989 yılında Türk Musevi Cemaati ileri gelenleri tarafından kurulan ve başkanlığını ünlü işadamı Jak V. Kamhi'nin yaptığı 500. Yıl Vakfı ve Amerikan Yahudi lobisiyle birlikte eşgüdüm içinde hazırladığı ve son derece başarıyla uyguladığı halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetleri, konuya aşına ve yakın tarihi izleyen kişiler için açıklama gerektirmeyecek kadar bilinen bir vakaıdır. Amerikan Ermeni lobisinin geçtiğimiz yıllarda aralıklı olarak Temsilciler Meclisi ve Kongreye kabul ettirmeye çalıştığı "Ermeni jenosidi" karar tasarılarının çok büyük ölçüde bu faaliyetler sayesinde başarıya ulaşmadığı da malumdur.

Bu halkla ilişkiler, tanıtım ve lobi faaliyetleri sırasında Amerikan Ermeni lobisinin ısrarla savunduğu "jenosid" suçlamalarına karşı Dışişleri Bakanlığı'nın 500. Yıl Vakfı ile ortaklaşa geliştirdiği savunma ve karşı tanıtım stratejisi esas itibarıyla Osmanlı/Türk Yahudilerinin önce Osmanlı, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti devletinin "asırlar boyunca gayri Müslimlere gösterdiği geleneksel hoşgörü" sayesinde ra-

Ayşe Kulin
Nefes Nefese
Remzi Kitabevi, 2002, 360 s.

hat ve huzur içinde yaşadıkları mesajının Batı kamuoyuna ikna edici bir şekilde iletilmesine dayanıyordu. Son derece iyi örgütlenmiş bu tanıtım kampanyasının ana özelliklerinden bir tanesi Türkiye Yahudilerinin yaşantılarını (özellikle tek parti döneminde) estetize ve sterilize ederek yeniden yazmak, geçmişte vuku bulmuş her tür azınlık karşıtı olayı es geçmek, es geçilemeyecek kadar kamuoyuna mal olanları ise (örneğin 1934 yılında Trakya'da yaşayan Yahudi cemaatlerine karşı girişilen yağma ve kovma hareketi; 1941 yılında yirmi kura gayri Müslimlerin çalışma kamplarında enterne edilmeleri; 1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu'nun gayri Müslimlere ayrımcı bir şekilde uygulanması gibi) münferit örnekler olarak değerlendirmek ve mazur görmektir. Bu kampanyada kullanılan temalardan biri de "Türkiye'nin Nazi Soykırımı'ndan kaçan Yahudi mülteciler için güvenli bir sığınak olduğu" mesajı idi. "Ermeni jenosidi" suçlamalarının her gündeme gelişinde Türkiye'nin "Savaş yıllarında Yahudiler için güvenli bir barınak olduğu" hatırlatılmakta ve "Avrupa'da yaşayan eski Türk vatandaşı Yahudileri Soykırım'dan kurtaran Türk diplomatları" konusu tekrar tekrar canlandırılıp "Türk Schindler'leri" gibi medyatik sloganlar eşliğinde kamuoyuna sunulmaktaydı.

Ancak kullanılan bütün bu temalar tarihi gerçeklere uymamaktadır. Türkiye Yahudileri üzerinde yapılmış onca yetkin çalışmada belirtildiği gibi dönemin Türk Dışişleri tam bir tarafsızlık siyaseti gütmektedir. Bu çerçevede Türkiye'den geçerek

Filistin'e gitmek isteyen Yahudi mültecilerin Filistin'e girmek için vize sahibi olmaları halinde, onlara transit geçiş vizesi verilmemekte, Türkiye'ye yerleşme izni isteyen mültecilerin talepleri de reddedilmekteydi. Dahası çok az sayıda Türk diplomatı talimatları esnek bir şekilde uygulayıp Türk pasaportu vererek Nazilerin işgal ettikleri ülkelerde yaşayan Yahudi asıllı eski Türk vatandaşlarının hayatlarını kurtarmakta, ezici çoğunluğu ise kuralları harfiyen uygulamakta yani başlarını öte yana çevirmekteydi. Bunun sonucunda eski Türk vatandaşı birçok Yahudi'nin temerküz kamplarında hayatlarını kaybettikleri bilinen bir gerçektir. Dönemin Türk diplomatları arasında kuralların dışına çıkıp Yahudileri kurtaran ve bu nedenle Kudüs'te bulunan Yad Vashem Soykırım Şehitleri ve Kahramanları Hatırlama Makamı tarafından 1990 yılında "uluslararası dürüst" payesi ile onurlandırılan diplomat, eski Rodos Başkonsolosu Selahattin Ülkümen'dir. Tarihe not düşme açısından şunu belirteyim: Ülkümen'in bu çabalarının ilk farkına varan ve durumu İsrail'in İstanbul Başkonsolosluğu'na bildirecek Ülkümen'in onurlandırılmasına yol açan süreci başlatan kişi, bir "hariciyeciler ailesi"nden gelen Sinan Kunalp'tır.

Kampanyanın olumlu ve toz pembe anlatımına ters düştüğü için üzerinde fazla durulmadan geçilen bir başka trajedi ise 1942 yılında Türkiye'nin geçiş izni veremeyerek makineleri bozuk olmasına rağmen karasularından dışarı çıkarıp kaderiyle başa bıraktığı Struma gemisinin esrarengiz bir patlamayla batması ve bu olayın sonucunda 769 Yahudi mültecinin hayatlarını kaybetmeleriydi. "Türkiye'nin tanıtımı" ile "sözde Ermeni jenosidi iddialarına cevap verme" denklemini üzerine kurulan ve tarihsel geçmişini idealize ederek anlatan bu toz-

pembe anlatılarla kamuoyuna verilmek istenen aşikâr mesaj, Yahudi milletine karşı geleneksel olarak hoşgörü gösteren bir devletin Ermeni milletine karşı jenosit gibi bir insanlık suçunu işleyemeyeceğiydi.

Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* romanının tarihi gerçekçilik açısından tam anlamıyla değerlendirmek için gerekli ve şart olan bu arka planın hatırlatılmasından sonra romanın dönemin gerçekleriyle ne kadar örtüştüğüne bakabiliriz. Roman 1941-43 yılları arasında kısmen Türkiye'de, kısmen Fransa'da geçmektedir. 1941-43 yılları gayri Müslim Türk yurttaşlarının hatırlamak istemedikleri yıllardır. Trakya'da Türk sınırına dayanan Nazilerin Türkiye'ye saldırımları halinde azınlıkların beşinci kol faaliyetlerinde bulunabileceklerinden endişe eden CHP hükümeti, 1941 yılının Haziran ayında gayri Müslimleri silah altına alıp çalışma kamplarında

enterne etmişti. 1942 yılının Temmuz ayında terhis edilen aynı gayri Müslimler dört ay sonra, 1942 yılının Kasım ayında kabul edilecek olan Varlık Vergisi Kanunu ile ikinci bir şok ve darbe yaşayacaklardı. "Tarih"i tanıtım ve halkla ilişkiler kampanyasında kullanılabilecek elverişli bir vasat olarak gören Makyavelist ve pragmatik anlayış birbirini takip eden bu iki olayı yıllar boyu örtbas etmeye çalışmıştır. Ancak son yıllarda yayımlanan yetkin araştırmalar sayesinde artık bu olaylar "tabu" olmaktan çıkıp Cumhuriyet tarihine ilgi gösterenler için malum hadiseler haline gelmiştir. Konuya ilgi gösterenler için malum olan bu durumun bir istisnası ise Ayşe Kulin'dir. Zira romanında bu iki hadiseye gönderme yapan tek bir satır dahi yoktur. Yazar her ne kadar savaş ortamının yarattığı karaborsadan kısaca söz etmekte ise de bu karaborsa şartlarının tetiklediği Varlık Vergisi'ne hiç değinmemektedir. (s. 12) Kulin,

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarının gayri Müslimler için son derece zor olduğunu, bu yıllarda Türk-Müslüman çoğunluğunun "birinci sınıf" vatandaş haline dönüştüğünü yazarak gayri Müslimlerin "ikinci sınıf vatandaş"a dönüştüklerini ihsas etmekteyse de "biz ulus devlete dönüşürken, başka dinlere olan hoşgöremüzden taviz vermedik" cümlesiyle hemen toparlanarak bu duyarlı dönemi daha fazla deşmemeyi tercih etmiştir. (s. 169) Yazar, bu tercihinin doğal bir sonucu olarak romanının bir başka bölümünde, 500. Yıl Vakfı'nın Dışişleri Bakanlığı ile birlikte sürdürdüğü tanıtım kampanyasında kullanılan iki klasik temaya da yer vermeyi ihmal etmemiştir: (a) "Engizisyon döneminde İspanya'dan kovulan Yahudilerin Osmanlı sultanı tarafından Osmanlı topraklarına davet edilmeleri," (b) "Yahudi azınlığın Rum ve Ermeniler gibi devleti sırtından bıçaklamaya tevessül etmedi[ği.]" (s. 168-9)

II. Dünya Savaşı yıllarında kesin bir tarafsızlık siyaseti güden, dönemin koşullarından ötürü insani duyguları bir tarafa bırakıp Yahudi mültecilerin Türkiye'den geçişlerini veya Türkiye'ye yerleşmelerini engellemek için kuralları ve talimatnameleri en katı şekilde uygulayan, bu nedenle de Struma trajedisinde sorumluluk payı inkâr edilemeyen dönemin Türk hükümeti, yazarın resmetmeye çalıştığı gibi, Yahudileri kurtarmak için hiç de insanüstü gayretler sarf etmemiştir. Tam aksine dönemi inceleyen telif ve yabancı onca araştırma ve anı kitabı Türk hükümetinin bu konudaki lakayt, hatta ve hatta dirençli menfi tavrının örnek ve belgeleriyle doludur. Dahası Ayşe Kulin'in romanının başında yer verdiği "Türk diplomatlarının şeref listesi"nin (s. 7) ilk sırasında yer alan Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Dr. Tuvia Friling'in ufuk açan araştırmasında zikrettiği bir belgede, "Yahudilerden nefret eden, kendisiyle herhangi bir konuda bir şey yapılabilmesi son derece zor bir insan" şeklinde tarif edilmektedir. Bu gözlem Yahudi mülteciler konusunda Menemencioğlu ve kâtibî umumisi ile müzakerelerde bulunmuş bir Filistinli Yahudi yetkiliye aittir. (Tuvia Friling, "Between Friendly and Hostile Neutrality: Turkey and the Jews During the World War II", *The Jews in Turkey and the Balkans 1808-1945* içinde, der. Minna Rozen, Tel Aviv Üniversitesi, 2002, s. 309-423.)

Yazarın, romanını yazarken faydalandığı eserlerin listesine bakıldığında konuyla il-

gili yayımlanmış onlarca yerli ve yabancı yetkin araştırmadan tek bir tanesinin adının bile geçmediği, dolayısıyla propaganda ve tanıtım amacıyla yazılmamış olan bu kitaplardan bihaber olduğu anlaşılmaktadır. Dahası Kulin, Dışişleri Bakanlığı ile 500. Yıl Vakfı'nın "Yahudileri Soykırım'dan kurtaran Türk diplomatları" temasını "sözde Ermeni jenosidi iddiaları"na karşı koymak üzere devamlı kullandıklarından da bihaberdir zira kendisiyle yapılan bir söyleşide bu konuya atıfta bulunarak, "Hatta bizim üzerimize Ermeni Soykırımını çengelli iğneyle yapıştırdıkları bile bunu hiç kullanmamışız" diyebilmektedir. (*Şalom*, 18 Aralık 2002.) Romanın yayımlanmasından sonra Kulin'in basında yer alan söyleşileriyle romanın kaynakçasından anlaşılacağı üzere yazar romanını 500. Yıl Vakfı'nın kendisine tevdi ettiği belgelere dayanarak yazmıştır. Ayşe Kulin'in, esas işlevi lobi, tanıtım ve halkla ilişkiler olan 500. Yıl Vakfı ve onun kurduğu 500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin dış siyaset politikası çerçevesine uygun davranma amacıyla tarihi geçmiş "restore ve estetez etme" çabalarını yansıtan bu literatürden oldukça fazla etkilenmiş aşikârdır. Bu tespiti 500. Yıl Vakfı'nın başarı karnesine eklemek lazımdır zira *Nefes Nefese* romanı örneğinden de görülebileceği gibi Vakıf bir kez daha işlevini ve kuruluş misyonunu, yani kamuoyunu ve kişileri Dışişleri Bakanlığı ile 500. Yıl Vakfı'nın ortak misyonu doğrultusunda şekillendirmeyi başarıyla yerine getirmiştir.

Yeri gelmişken romanda mevcut bazı maddi hatalara da dikkati çekmek gereklidir: Örneğin Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında imzalanan antlaşmayı "Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu bizzat Paris'e gidip imzalamıştır" şeklindeki tespit. (s. 19) 1939'da imzalanan bu antlaşmayı Numan Bey bakan sıfatı ile imzalamazdı zira kendisi 1942-44 yıllarında bakanlık görevinde bulunuyordu. Bir diğer örnekse "Alman Bankası'nın" Türkiye'deki eski müdürü Mösyö Brodd" şeklinde anılan kişidir. (s. 295) Bu kişinin gerçek adı Edmond Goldenberg'dir. Yazarın atıfta bulunduğu Brod ise tüm servetini Varlık Vergisi sırasında kaybetmiş olan dönemin ünlü tekstil tüccarlarından ve yardımseverli-

ğinden dolayı tarihe efsanevi bir isim olarak geçen Simon Brod'dur. Hem Goldenberg, hem Brod Türkiye'den geçen Yahudi mültecilere yardım etmek için İstanbul'da kurulan Muhaceret Komisyonu üyesiydiler ancak bugüne kadar her ikisinin de Paris'e gidip vagon teslim ettiklerine dair herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

Yazarlar tarihi roman yazarlarken kurguyu istedikleri gibi kurmakta serbesttirler ancak bunu yaparlarken temel tarihi gerçekler ile oynayamaz, onları değiştiremez veya güzelleştiremezler, zira uluslararası siyaset ve medya sahnesinde cereyan eden kamuoyunu şekillendirme ve yönlendirmeyi amaçlayan lobi faaliyetlerinin birer eylemcisi değillerdir. Lobi faaliyetlerini sürdüren kurum ve kişiler görevleri gereğince tarihi gerçeklerin sivri yanlarını törpülemekte, siyah sayfaları önce grileştirmekte, daha sonra beyazlaştırmakta ve pembeleştirmektedir. Böyle bir değişim ve dönüşüm süreci "lobi", "halkla ilişkiler ve tanıtım" ile "siyaset" kavram ve eylemlerinin tabiatı gereğidir. Ancak tarihçi veya tarihi roman yazmaya niyetlenen edebiyatçı bütün bu çıkar, siyaset ve dış politika kaygılarından uzak kalmalı, zahmetli, yorucu ve zaman tüketici de olsa yazmaya karar verdiği konuyla ilgili yerli yabancı bütün eserleri okuyarak bilgilenmeli, toplumda yerleşik genel geçer kanaatlerden uzak durmalı, araştırma veya romanını steril ve tarafsız bir ortamda yazmalıdır. Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* romanı maalesef bütün bu vasıflardan yoksundur. Yoksun olduğu için de Kulin, muhtemelen kendisinin de hiç arzulamadığı bir şekilde, "resmi tarih" anlatımını edebiyat alanına taşıyarak "resmi tarih" anlayışının sözcü ve savunucusu durumuna düşmüştür. Bu durumun trajikomik bir diğer yanı ise Ayşe Kulin'in bir gazetecinin "*Nefes Nefese*'nin gecikmiş bir roman olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna cevaben sarf ettiği, "Yüzde yüz. Çok gecikmiş bilgi var. Sansürden ötürü yazamamışız. Doğu gerçeğini de bilmiyoruz. Bir resmi tarih var önümüzde, o resmi tarihi aşabilirsek kendimiz hakkında hem iyi hem kötü çok şey öğreneceğiz" sözlerinden görülebileceği üzere romanını "resmi tarih" nedeniyle geç yazdığını beyan etmesidir. (*Tempo*, 12-18 Aralık 2002, s. 88-9.) ♦

İNGİLİZCE-TÜRKÇE • ANSİKLOPEDİK BİLİŞİM SÖZLÜĞÜ

Prof. Dr. Bülent Sankur

- Açıklamalı,
- Çizimli,
- Fotoğraflı
- Türkçe-İngilizce dizin
- 880 sayfa
- BİLGİSAYAR
- İLETİŞİM
- İNTERNET
- ELEKTRİK
- ELEKTRONİK
- KONTROL
- İSTATİSTİK
- ÖLÇME

TÜRKÇEDE
EN ZENGİN
KAYNAKI!

15.000'den
fazla kavram,
terim ve
kısaltma...

PUSULA YAYINCILIK

NEBESAN YOKUŞU AKYOL SOK. EVEN APARTMANI NO 56/3 ÇİĞLIRCI / İSTANBUL
TEL: 0212 262 42 30 • FAX: 293 15 44 • E-MAIL: pusula@pusula.com • WEB: www.pusula.com